

РОЗДІЛ 5 ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'373.612.2+81'26:81'42+81'282.1
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.21>

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОГО ТА ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СЛОВНИКОВОМУ СКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

BORROWINGS OF LATIN AND GREEK ORIGIN IN THE VOCABULARY OF ENGLISH AND UKRAINIAN

Зикова К.О.,
orcid.org/0009-0005-8173-5539
старший викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Челядин Р.Т.,
orcid.org/0009-0003-8886-5964
викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Зубрицький Р.Я.,
orcid.org/0000-0002-9581-7309
викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

У статті досліджується один із найважливіших механізмів формування мовної картини світу – процес мовного запозичення, який забезпечує оновлення, збагачення та адаптацію лексичної системи до потреб часу. Особлива увага приділяється латинським і грецьким запозиченням, що становлять історичну основу розвитку термінологічних систем європейських мов, зокрема англійської та української. Класичні мови виступають універсальним джерелом наукової, філософської, культурної та релігійної лексики, сприяючи формуванню міжмовних зв'язків і збереженню культурної спадщини протягом століть [1,4].

Актуальність дослідження обумовлена потребою комплексного осмислення механізмів функціонування латинізмів і грецизмів у сучасних мовах, визначення їхньої ролі в розвитку терміносистем та впливу на еволюцію словникового складу. Важливо з'ясувати, як класичні запозичення адаптуються до сучасних соціокультурних умов, змінюють свої семантичні характеристики та в яких сферах використовуються найактивніше [2].

Метою роботи є виявлення специфіки запозичень класичного походження в англійській та українській мовах, аналіз умов їх проникнення, шляхів адаптації та семантичних трансформацій, а також з'ясування їхнього значення для формування сучасної мовної картини світу. У межах дослідження здійснено історичний огляд запозичень, класифікацію лексичних одиниць за тематичними групами та етапами входження в мовну систему, а також проведено порівняльний аналіз латинізмів і грецизмів у двох мовах. Особливу увагу приділено процесам асиміляції запозичень, їхній морфологічній та семантичній адаптації, а також виявленню спільних і відмінних рис функціонування в англійській та українській мовах.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці латинського та грецького походження, предметом – закономірності їх функціонування, трансформації значень та вплив на розвиток сучасного словникового складу.

Отримані результати підкреслюють, що запозичення з класичних мов залишаються важливим чинником стабільності та розвитку європейських мов, забезпечують наукову точність комунікації та сприяють інтеграції культурного досвіду. Дослідження демонструє, що латинізми та грецизми збагачують лексику та формують універсальні термінологічні системи, що мають фундаментальне значення для сучасної лінгвістики, науки та освіти [3].

Ключові слова: мовне запозичення, класичні мови, термінологія, лексичні одиниці, латинізми, грецизми [3].

This article examines one of the most important mechanisms in the formation of the linguistic worldview, namely language borrowing – a process through which the lexical composition of a language is enriched and adapted to new challenges of the times.

Among all sources of such enrichment, classical languages – Latin and Greek – occupy a special place, having become not only the bearers of ancient heritage, but also the foundation for the development of scientific, cultural and religious terminology in many European languages, including English and Ukrainian.

The relevance of researching Latin and Greek terminology is determined by the need to create a comprehensive picture of the linguistic processes that actually shaped the English and Ukrainian language systems in their current form.

Understanding the deeper etymological layers allows us not only to better comprehend the semantics of modern words, but also to trace the complex paths of historical and cultural connections.

The aim of this work is to deepen knowledge about words of foreign origin, as well as to study changes in their structure and semantics in accordance with the development of language. To achieve this goal, it is necessary to solve a number of tasks: to determine the essence and mechanisms of borrowing, to analyse the historical conditions under which Latinisms and Hellenisms penetrated into English and Ukrainian, to classify borrowings by thematic groups and chronological periods, and to identify common features and differences in the processes of assimilation of classical vocabulary in both languages.

The object of the study is lexical units of Latin and Greek origin in the English and Ukrainian languages. The subject is the peculiarities of their functioning, assimilation and influence on the formation of vocabulary.

Key words: language borrowing, classical languages, terminology, lexical units, Latinisms, Greekisms.

Запозичення як лінгвістичне явище є елементом чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція), який переноситься з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів. Найчастіше запозичуються саме слова, оскільки вони є найбільш рухливим та чутливим до зовнішніх впливів пластом лексики. Менш поширеним, але не менш важливим є запозичення словотворчих морфем та фонем, яке зазвичай відбувається опосередковано, шляхом виділення їх із масиву вже засвоєних слів. Більшість запозичень рано чи пізно піддаються повній або частковій адаптації до системи мови-реципієнта, асимілюючись на фонетичному, графічному, морфологічному та семантичному рівнях. Ступінь асиміляції може бути різним: від повного розпізнавання слова як чужорідного (наприклад, англ. «status quo», укр. «а priori») до повного засвоєння, коли його походження вже не відчувається носіями мови (англ. «street», укр. «школа») [2, с. 192].

Важливим поняттям у контексті нашого дослідження є інтернаціоналізми. Це слова, що виникли внаслідок посиленої взаємодії мов та зростаючої ролі культурних, наукових і економічних зв'язків між народами. Вони, як правило, мають спільне етимологічне походження (часто грецьке чи латинське) і подібну форму в багатьох мовах (наприклад, «demosгасу», «демократія»; «telephone», «телефон»), що значно полегшує міжнародну комунікацію [3].

Канали запозичення традиційно поділяють на усні та письмові (книжні). Усне запозичення, що відбувається через безпосереднє спілкування носіїв різних мов, нерідко призводить до суттєвих фонетичних та семантичних змін слова. Навпаки, книжне запозичення, реалізоване через писемні тексти (наукові праці, літературу, пресу), сприяє збереженню оригінальної форми слова. Крім того, на характер запозичення впливає функція, яку воно виконує. Якщо слово входить до мови разом із новим поняттям або предметом (так зване «запозичення-новація»), воно зазвичай зберігає своє первісне значення. Якщо ж воно запозичується як синонім до вже існуючого поняття

(«запозичення-дублет»), то між ними неминуче відбувається семантичне розмежування, зсув значень або стилістична диференціація [3,4].

Англійська мова є одним з найяскравіших прикладів мови з надзвичайно високим відсотком запозиченої лексики. Ця особливість зумовлена специфічною та багатою на події історією Британських островів. Дослідники наголошують, що для розуміння структури сучасного англійського словникового складу необхідно звертатися до його етимології, оскільки його розвиток у великій мірі відбувався саме за рахунок інтенсивних і багатогарбових запозичень. Історія англійської мови нерозривно пов'язана з історією вторгнень, торгових зв'язків та культурних впливів, що знайшли безпосередній відбиток у її лексиці. Латинські запозичення проникали до англійської мови хвилями, кожна з яких була обумовлена певними історичними обставинами [4].

Перший значний шар латинізмів пов'язаний з римським завоюванням Британії у I-V ст. н.е. Хоча римський вплив був зосереджений переважно на військовому та адміністративному рівнях і не витіснив місцеві кельтські діалекти, він залишив помітний слід у топоніміці (назви міст на «-chester»/«-caster» від лат. «castra» – табір, як у «Manchester», «Lancaster») та у побутовій лексиці, пов'язаній з будівництвом, торгівлею та військовою справою [5]. Англо-сакси, які прийшли на зміну римлянам, запозичили низку слів, що стосувалися римських архітектурних споруд, які вони знайшли на островах. Яскравими прикладами є: лат. «strata via» (мощена дорога) → англ. «street» (вулиця); лат. «vallum» (вал) → англ. «wall» (стіна); лат. «campus» (рівне поле, табір) → англ. «camp» (табір); лат. «colonia» (поселення) → англ. «colony» (колонія). Ці слова пройшли шлях усного запозичення і зазнали значної фонетичної адаптації. [6].

Друга хвиля латинських запозичень прийшла разом із поширенням християнства наприкінці VI століття. Місія Августина Кентерберійського та інших проповідників мала не лише релігійний, а й культурно-освітній вплив. Латинська

мова стала мовою церкви, освіти та писемності. Цей період значно збагатив англійську лексику словами, пов'язаними з релігійною та духовною сферою життя. Багато з них, пройшовши через фонетичні зміни, також добре засвоїлися: лат. «episcopus» → англ. «bishop» (єпископ); лат. «presbyter» → англ. «priest» (священник); лат. «monachus» → англ. «monk» (чернець); лат. «candela» → англ. «candle» (свічка); лат. «scrinium» → англ. «shrine» (скриня, святилище). [4].

Крім того, латинська мова принесла з собою писемність (латинський алфавіт замінив рунічне письмо), сприяла відкриттю шкіл при монастирях та появі літературних творів. Запозичення торкнулися й інших сфер: освіти (лат. «schola» → англ. «school»), науки та мистецтва (лат. «magister» → англ. «master»; лат. «versus» → англ. «verse»; лат. «theatrum» → англ. «theatre»). [7].

Третя, найпотужніша хвиля латинських (а також грецьких) запозичень припадає на епоху Відродження (XIV-XVII ст.). Цей період характеризується колосальним злетом у всіх галузях знання: науці, техніці, філософії, мистецтві, літературі. Винахід друкарського станка сприяв масовому поширенню знань, а великі географічні відкриття розширили світогляд європейців. Англійська мова, як і багато інших європейських мов, активно запозичувала лексику для позначення нових понять [4].

Характерною рисою цієї хвилі був переважно книжний шлях проникнення слів, що сприяло збереженню їхньої оригінальної, близької до латинської чи грецької, форми. Це були переважно абстрактні поняття, наукові терміни, назви дисциплін. На відміну від попередніх хвиль, ці запозичення майже не зазнавали фонетичних змін. Прикладами можуть служити: лат. «formula» → англ. «formula» (формула); лат. «inertia» → англ. «inertia» (інерція); лат. «maximum» → англ. «maximum» (максимум); лат. «veto» → англ. «veto» (вето); лат. «specimen» → англ. «specimen» (зразок); грец. «autos» (сам) + «grapho» (пишу) → англ. «autograph» (автограф); лат. «jurisprudentia» → англ. «jurisprudence» (юриспруденція). [8].

Важливо зазначити, що запозичення епохи Відродження поділяються на прямі (безпосередньо з латини чи грецької) та опосередковані (частіше через французьку мову, яка сама була надзвичайно насичена латинізмами). Наприклад, лат. «radius» потрапило в англійську як пряме запозичення у значенні терміна геометрії, але також і через французьке «rayon», давши англ. «ray» (промінь). Аналогічно, лат. «factum» дало

англ. «fact» (факт), тоді як через французьку воно ж дало «feat» (подвиг) [7].

Більшість саме цих пізніх запозичень лягли в основу інтернаціональної лексики, ставши універсальним міжмовним кодом для науки, культури та політики. Вони складають значну частину сучасної англійської термінології в галузях медицини («diagnosis», «therapy»), біології («biology», «chlorophyll»), фізики («energy», «dynamic»), філософії («philosophy», «ethics») та інших [8].

Що стосується української мови, то процес запозичення латинізмів і грецизмів мав свої особливості, обумовлені іншим історичним та геокультурним контекстом. Грецький вплив на слов'янські мови, зокрема на праукраїнську, почався дуже давно, ще за часів Київської Русі. Це було пов'язано з активними торговими та культурними зв'язками з Візантією. Грецизми проникали переважно разом із християнською релігійною термінологією та поняттями, пов'язаними з церковним обиходом, освітою та мистецтвом. Через старослов'янську мову, яка виконувала функцію літературної, у східнослов'янські говори увійшли такі слова, як «ангел» (грец. «angelos»), «ікона» (грец. «eikona»), «корабль» (грец. «karabos»), «келія» (грец. «kellion»), «патріарх» (грец. «patriarches»). Ці слова настільки глибоко вросли в українську мову, що сприймаються як свої рідні [4].

Латинський вплив на українську мову став особливо помітним значно пізніше, починаючи з XIV-XV століть, а свого піку досяг у XVI-XVII ст. – у період розквіту українського Відродження та діяльності братських шкіл, Острозької академії та Києво-Могилянської колегії. Латинська мова в той час була не лише мовою католицької церкви (що також мало місце через польський вплив), але, що важливіше, мовою європейської науки, освіти та дипломатії. Українські науковці, педагоги, політики активно спілкувалися з європейськими колегами, читали наукові праці латиною, самі писали латинською.

Це призвело до масового потоку латинізмів, переважно у сферу науки, освіти, права, медицини, філософії та державного управління. Багато слів запозичувалися безпосередньо, а багато – через посередництво польської мови. До цього шару належать такі слова, як «аркуш» (лат. «arcus»), «акт» (лат. «actus»), «аліас» (лат. «alias»), «аудиторія» (лат. «auditorium»), «глобус» (лат. «globus»), «доктор» (лат. «doctor»), «кількість» (лат. «quantitas» через польське «kośó»), «концепція» (лат. «conceptio»), «лекція» (лат. «lectio»), «медицина» (лат. «medicina»), «перпендикуляр» (лат. «perpendicularis»), «пункт» (лат.

«punctum»), «реєстр» (лат. «registum»), «форма» (лат. «forma»), «циркуль» (лат. «circulus») [5].

Як і в англійській мові, латинь стала джерелом численних інтернаціоналізмів в українській: «нація», «республіка», «еволюція», «інформація», «комунікація», «культура» тощо. Грецька мова також продовжувала впливати на українську через наукову термінологію, особливо в XIX-XX ст., даючи початок таким словам, як «фонетика», «графіка», «синтаксис», «фонема», «морфема», «географія», «геометрія», «фізіологія», «психологія» та тисячі інших [7].

Підсумовуючи результати дослідження, можна з упевненістю стверджувати, що латинські та грецькі запозичення відіграли вирішальну роль у формуванні словникового складу як англійської, так і української мов. В англійській мові, за деякими оцінками, частка слів латинського походження (включаючи ті, що прийшли через французьку) сягає 60-70% словникового запасу. Ця статистика зумовлена тривалими історичними контактами, що почалися з римського завоювання та продовжувалися через християнізацію та культурний обмін епохи Відродження [7].

В українській мові масив класичних запозичень також надзвичайно значний, але його формування відбувалося інакше. Грецький вплив, опосередкований через візантійську культуру та старослов'янську мову, був раннім і глибоким, особливо в релігійній та побутовій сфері. Латинський же вплив став інтенсивним значно пізніше і був зосереджений переважно в книжній, науковій, адміністративній та освітній лексиці, досягнувши апогею в період національного та культурного піднесення [8].

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що найбільш спорідненою групою слів для обох мов, що походять від латинських та грецьких джерел, є саме наукова, термінологічна та суспільно-політична лексика. Ці шари запозичень склали основу інтернаціонального словникового фонду, об'єднавши англійську та українську мови (а також багато інших) в єдиний простір європейської наукової та культурної думки. Вони є живою свідченням неперервності культурного розвитку та взаємопроникнення ідей, що продовжують збагачувати мови і сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посібник для студентів ун-тів. Львів : Світ, 1990. 232 с.
2. Гордієнко О. Phonetic-graphic adaptation and orthography of new borrowings in the modern Ukrainian communication space. *Українська мова*. 2024. № 4 (92). С. 45–58. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua> (дата звернення: 09.10.2025).
3. Дарчук Н. П. *Електронний підручник української мови (розділи "Лексика", "Синтаксис")*. 2003. URL: <http://www.mova.info/page2.aspx?l1=58> (дата звернення: 09.10.2025).
4. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 480 с.
5. Кобова І. О. Lexico-semantic development of the newest English loanwords in the modern Ukrainian language. *Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*. 2022. № 1. С. 109–122. DOI: 10.32589/2311-0821.1.2019.170207
6. Остапенко С., Удовіченко Г., Герасименко О. Latin Borrowings in English and Ukrainian. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2024. № 33-03. С. 12–19. URL: <https://www.moderntechno.de> (дата звернення: 09.10.2025).
7. Семенюк О., Лелека Т., Москаленко О. Globalisation of the Ukrainian Language Lexical System: Age, Gender and Educational Dimensions. *Advanced Education*. 2024. Вип. 24. С. 112–125. URL: <https://ae.fl.kpi.ua> (дата звернення: 09.10.2025).
8. Сиротіна О. English Borrowings in the Modern Ukrainian Terminology of Biotechnology. *Міжнародний філологічний часопис*. 2024. Т. 15, № 2. С. 88–95. URL: <https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol> (дата звернення: 09.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025